

УДК 37.013.42:[177.7:001.895]

Євгенія Дурманенко, Вікторія Панченко

Гуманістична спрямованість інноваційних процесів у соціальній педагогіці

На сучасному етапі розвитку українського суспільства актуальним є дослідження інноваційних процесів у соціально-педагогічній роботі, визначення закономірностей і принципів соціальної педагогіки. Розкрито сутність понять «інновація», «інноваційний процес»; проаналізовано закономірності та принципи соціально-педагогічної роботи; визначено типи нововведень у соціальній педагогіці. Схарактеризовано особистісний чинник у соціально-педагогічній діяльності.

Ключові слова: нововведення, інноваційний процес, інноватика, педагогічна інноватика, соціально-педагогічна робота.

Постановка наукової проблеми та її значення. Процес розвитку українського суспільства вимагає створення передумов для формування нових нетрадиційних компонентів у соціальній сфері, інноваційних засобів соціальної діяльності. Інновації в соціальній педагогіці пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття.

Практика переконливо доводить, що соціально-педагогічна діяльність не є незмінним, закріпленим процесом, адже вона весь час реагує на нові цивілізаційні виклики, суспільні реалії, враховує тенденції, перспективи розвитку людства, національного буття народу тощо. Тому на сьогодні *актуальна* проблема дослідження інноваційності соціальної педагогіки як здатності до оновлення, відкритості новому, пошуку нового змісту, форм і методів роботи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Учені В. Андрущенко, І. Бех, С. Григор'єв, М. Данакін, І. Зверева, А. Капська, М. Лукашевич, Л. Міщик, А. Мудрик, С. Харченко та інші визначають такі основні закономірності соціально-педагогічної роботи: взаємозв'язок соціальних процесів у суспільстві, соціальній політиці й соціально-виховній роботі; зумовленість змісту, форми і методів соціально-педагогічної роботи конкретними обставинами життєдіяльності різних груп, спільнот, індивідів; розв'язаних виховних проблем, відповідно до особистісних потреб, інтересів клієнтів; залежність результативності соціально-педагогічної роботи від професіоналізму і моральних якостей спеціалістів, можливостей соціальної системи виховних інститутів, школи, держави й суспільства [1].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що соціальна педагогіка базується на таких *принципах*, як добровільність, вчасність, персоналізація, повага, активізація клієнта, комплексність [8].

На нашу думку, конструктивне доповнення вченої А. Капської цього переліку групою специфічних принципів, які «враховують» особливості соціально-педагогічної роботи, а саме: принцип незалежності (належність права будь-кому на допомогу); принцип клієнтоцентризму (визнання пріоритету прав клієнта у всіх випадках); принцип опори на позитивне (максимальне врахування потенційних можливостей людини); принцип толерантності; принцип конфіденційності; принцип максимізації (оптимальне використання всіх видів ресурсів при розв'язанні проблем клієнта); принцип гуманізму (визнання людини найбільшою цінністю) [8].

Мета статті – розкрити гуманістичну спрямованість інноваційних процесів у соціальній педагогіці.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інноваційний процес – це процес пошуку або винайдення нової ідеї, її розроблення та експериментальної апробації, поширення та використання. У широкому розумінні інноваційні процеси, що мають місце в будь-якій складній виробничо-господарській системі, – це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі [2].

Результатом інноваційних процесів є *новини*, а запровадження їх у практичну діяльність визначається як *нововведення*. Нововведення – спосіб розв'язання суперечностей між заперечуваним старим, що вичерпало себе, та перспективним новим, що, відповідно, утверджує себе.

Під час дослідження ми встановили, що інноваційні процеси започатковуються в певних галузях науки, а завершуються в практичній сфері діяльності, сприяючи прогресивним змінам останньої. Основою запровадження нововведень слугують не тільки суспільні потреби й результати фундаментальних наукових досліджень, а й використання зарубіжного прогресивного досвіду в певній

галузі. Отже, інноваційний процес убирає в себе інноваційну діяльність, спрямовану на використання наукового знання і практичного досвіду для вдосконалення наявної практики.

Останнім часом активно розвивається нова галузь знань – інноватика, яка досліджує питання теорії та практики нововведень. Так, розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки й практики вивчення та впровадження нових методів навчання і виховання, соціалізації підростаючого покоління. Добором, теоретичним осмисленням, класифікацією педагогічних інновацій займається нова галузь педагогічних знань – педагогічна інноватика (латин. *innovatio* – оновлення, зміна). Її прогностичні розвідки, аналіз, оцінки конкретних реалій мають велику цінність для педагогічної практики загалом і соціально-педагогічної діяльності зокрема.

Розвиток соціально-педагогічної діяльності в нашій країні відбувається в контексті соціально-освітніх мегатенденцій, серед яких суттєві:

- масовість і неперервність освіти;
- орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності;
- орієнтація навчання, виховання, соціалізації на особистість, забезпечення можливостей її самопізнання, самовдосконалення та самореалізації;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості.

Ці тенденції свідчать, що головні функції соціально-педагогічної діяльності – розвиток людини, її особистісне становлення. У цьому контексті доцільно нагадати твердження І. Зязюна про те, що смислом і метою сучасної освіти має стати «людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом; ... освіта має слугувати повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [5].

Важливою умовою соціальної педагогіки є її особистісна зорієнтованість, спрямована на те, щоб кожний вихованець став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною і самодіяльною особистістю. Саме в цьому й полягає гуманістична спрямованість соціально-педагогічної діяльності, центром і метою якої є особистість вихованця. Ступінь гуманізації цього процесу залежить від того, наскільки він створює передумови для самореалізації особистості, розкриття її природних задатків, прагнення до свободи, відповідальності, творчості.

Потребу гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, що ґрунтується на глибокій повазі до особистісного «Я» кожного вихованця, обґрунтував К. Роджерс у роботі «Свобода навчатися» [9]. Учений зазначав, що тільки розуміння і прийняття педагогом вихованця таким, яким він є, робить процес особистісного становлення результативним; тобто лише в цьому разі відбувається зближення «Я» реального та «Я» ідеального. Вихователь при цьому має доводити дитині, що вона є найбільшою цінністю, її люблять, нею цікавляться, за неї хвилюються. За переконаннями вченого, основою змін у поведінці людини є її спроможність розвиватися, вдосконалюватися, навчатися, спираючись на власний досвід.

Із продукуванням нових знань, створенням нових технологій, систем комунікацій, ускладненням соціальних зв'язків постійно оновлюються вимоги до якості соціально-педагогічної діяльності, одним із важливих засобів забезпечення якої є її інноваційність. Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку.

У сучасній науковій літературі широко застосовують термін «соціальні інновації», що означає нові «стратегії, концепції, ідеї або організації, які відповідають соціальним потребам» [2]. Подібне ж визначення наведено в енциклопедії Вікіпедія: «соціальна інновація стосується нових стратегій, концептів, ідей і організацій, пов'язаних із соціальними потребами всіх типів – від умов роботи й освіти до розвитку громад і здоров'я – і поширює та зміцнює громадянське суспільство» [4]. Важлива ознака соціальної інновації – її належність до реалізації соціальних потреб. Соціальні інновації можна знайти в будь-якій сфері суспільного життя, однак найбільш помітна їх реалізація у взаємодії різних суспільних груп для задоволення спільних потреб.

З аналізу соціально-педагогічної та соціологічної літератури можна зробити висновок, що нововведення в соціальній педагогіці класифікуються так:

- винахід нових технологій (наприклад, нового інструментарію оцінювання потреб клієнтів, заняття з іпотерапії, казкотерапії тощо);

- адаптація чи зміна наявних технологій (наприклад, модифікація експертного оцінювання роботи з дорослими для використання його в роботі з дітьми);
- нові сфери використання наявних технологій, що називають технологічним перенесенням (наприклад, використання наукового інструментарію для практичних оцінок);
- використання наявного методу іншою групою користувачів;
- соціальне проектування.

Ми з'ясували, що сутність інноваційної соціально-педагогічної технології полягає в операціоналізації процесу надання послуг і соціально-педагогічної допомоги, створенні алгоритму взаємодії соціального педагога з клієнтом. В основі реалізації соціально-педагогічних технологій закладені принципи соціальності та розвитку; їх застосування в роботі – свідчення певного рівня розвитку соціально-педагогічної діяльності.

Різновидом усвідомленої інноваційної діяльності є *соціальне проектування*. *Соціальний проект* – це сконструйоване ініціатором проекту соціальне нововведення, мета якого – створення, модернізація або підтримання в середовищі, що змінюється, матеріальної або духовної цінності [2]. Це нововведення повинно мати просторово-часові кордони, а його вплив на людей має визнаватися позитивним за соціальним значенням. Для прикладу можна назвати запропоновані інноваційні моделі соціальних послуг (Проекти Українського фонду соціальних інвестицій): Модель соціальної адаптації підлітків із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах; Модель інформаційно-консультативного центру для родин, що мають дітей із уродженими вадами розвитку та спадковою патологією; Модель інклюзивного навчання дітей з порушенням зору; Модель ранньої реабілітації дітей з опорно-руховими порушеннями внаслідок ураження центральної нервової системи; Модель послуг пропагування здорового способу життя серед молоді; Модель соціальної роботи з підлітками, які зазнали насильства в сім'ї; Модель служби підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах; Модель соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до самостійного проживання в громаді; Модель послуг із запобігання соціальному сирітству; Модель соціального супроводу студентів з обмеженими функціональними можливостями в ході здобуття освіти [7].

Для реалізації визначених моделей потрібна складна й багатокомпонентна [11] діяльність фахівців соціально-педагогічної роботи, яку доцільно, на нашу думку, розглядати як інтеграцію конкретних процедур і операцій: соціальної (за цілями, завданнями, змістом), психолого-педагогічної (за формою), організаторської (за функціями), професійної (за зв'язками і впливом на об'єкт).

Отже, інноваційність розглядається не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість. Особистісний чинник соціально-педагогічної діяльності включає:

- 1) відкритість соціального педагога до діалогічної взаємодії з вихованцями, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін;
- 2) відкритість культурі й суспільству, яка виявляється в прагненні соціального педагога змінити дійсність, дослідити проблеми та обрати оптимальні способи їх розв'язання;
- 3) відкритість свого «Я», власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і розвитку образу «Я».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз різних наукових джерел дає підстави для розуміння соціально-педагогічної роботи як інтегрованого, універсального виду діяльності, спрямованого на задоволення соціально-гарантованих та особистісних інтересів і потреб людей, передусім дітей, підлітків, соціально-незахищених категорій населення.

Ефективність соціальної педагогіки сьогодні залежить від визначення й усвідомлення таких закономірностей, як урахування тенденцій життєдіяльності конкретної особи чи групи осіб; особливостей їх соціального досвіду; об'єктивності та точності соціального діагнозу; добору адекватних форм і методів розв'язання конкретної проблеми; визначення критеріїв і механізмів оцінювання соціально-педагогічної роботи та моніторингу її результатів.

Названі закономірності вимагають конкретного окреслення факторів, що зумовлюють особливості нових сучасних технологій соціально-педагогічної роботи. Ідеться про гнучкість та динамізм, які проявляються в постійному оновленні та модифікації змісту та форм роботи; неперервність, що визначається потребою постійного суб'єкт-суб'єктного контакту з клієнтом; циклічність, тобто

закономірне повторення певних етапів і операцій; дискретність соціально-педагогічної роботи як технологічного процесу, що проявляється в нерівномірному впливі на клієнта на різних етапах діяльності.

Орієнтація на особистісну сутність людини, прагнення звільнити її від одноманітності в суспільному бутті й особистісному розвитку мають домінувати в сучасній теорії і практиці соціальної педагогіки та проявлятися у тому, щоб:

- надавати дітям ініціативу в пізнавальній діяльності, створювати емоційно стимулююче навчально-виховне середовище, розвивати в дітей саморегуляцію і свободу, усвідомлення особистої відповідальності;
- здійснювати соціально-педагогічну роботу в атмосфері взаємодії, приязні, емоційної співдружності;
- структурувати педагогічний процес на основі співробітництва та партнерства, довіри й опори на потенційні можливості;
- соціальний педагог виконував роль радника, консультанта, джерела знань задля розвитку у вихованців творчого потенціалу, прагнення до самовдосконалення.

Соціальну інновацію можна визначити як свідомо організоване нововведення або нове явище в практиці соціально-педагогічної роботи, що формується на певному етапі розвитку суспільства відповідно до соціальних умов, які постійно змінюються, і передбачає ефективні позитивні перетворення в соціальній сфері. Джерелами соціальних інновацій є насамперед соціальні проблеми, зміни потреб суспільства та зовнішнього середовища, які неможливо вирішити за допомогою традиційних методів.

Подальшого дослідження потребують проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до інноваційної діяльності, а також їхня практична готовність до застосування нових соціально-педагогічних технологій у роботі з різними віковими категоріями дітей.

Джерела та література

1. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття : монографія [Текст] / В. Андрущенко, Л. Горбунова, Л. Зязюн [та ін.] ; АПН України ; Ін-т вищої освіти. – К. : Пед. думка, 2007. – 352 с.
2. Аптоток Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації / Л. Л. Аптоток, А. М. Порцпик, В. С. Савчук. – К. , 2003.
3. Вашук Я. Про державну «підтримку» інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Я. Вашук. – Режим доступу : www.patcnl.km.ua.
4. Герасимчук А. А. Соціологія: курс лекцій / А. А. Герасимчук, О. М. Шиян. – К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, 2000. – 88 с.
5. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії / І. А. Зязюн. – Черкаси : ЧПУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 698 с.
6. Иванов В. Н. Инновационные социальные технологии устойчивого развития / В. И. Иванов. – Уфа : Дизайн Полиграфо, 2003. – 352 с.
7. Інноваційні моделі соціальних послуг. Проекти Українського фонду соціальних інвестицій. – Т. 3 / [Л. В. Бондарчук, Л. П. Дума, Н. В. Кабаченко та ін. ; за ред. Н. М. Шкуратової]. – К. : ТОВ «ЛДЛ», 2007. – 320 с.
8. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти соціальної роботи з дітьми та молоддю / А. Й. Капська. – К. : УДЦССМ, 2001.
9. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг ; науч. ред. и авт. предисл. А. Б. Орлов ; пер. с англ. А. Б. Орлова, С. С. Степанова, Е. Ю. Патяевой. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
10. Стогний В. С. Условия развития инновационной деятельности на Украине // Инновации. – 2004. – № 9. – С. 8.
11. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М. : Наука, 1983.

Дурманенко Евгения, Панченко Виктория. Гуманистическая направленность инновационных процессов в социальной педагогике. На современном этапе развития украинского общества актуальным является исследование инновационных процессов в социально-педагогической работе, определение закономерностей и принципов социальной педагогики. Раскрывается сущность понятий инновации, инновационного процесса, анализируются закономерности и принципы социально-педагогической работы, а также определяются типы нововведений в социальной педагогике. Инновационность рассматривается не только как

настроєність на восприяття, продуцирование и применение нового, а прежде всего как открытость. Отноительно личностного фактора социально-педагогической деятельности это означает открытость социального педагога к диалогическому взаимодействию с воспитанниками, которая предусматривает равенство психологических позиций обеих сторон, открытость культуре и обществу, которая выражается в стремлении социального педагога изменить действительность, исследовать проблемы и выбрать оптимальные способы их решения, открытость своего «Я», собственного внутреннего мира, то есть организация такой педагогической среды, которая способствовала бы формированию и развитию образа «Я».

Социальную инновацию можно определить как сознательно организованное нововведение или новое явление в практике социально-педагогической работы, что формируется на определенном этапе развития общества в соответствии с условиями, которые постоянно меняются, и предусматривает эффективные позитивные преобразования в социальной сфере. Источниками социальных инноваций являются прежде всего социальные проблемы, изменения потребностей общества и внешней среды, которые невозможно решить с помощью традиционных методов. Дальнейшего исследования требуют проблемы подготовки будущих социальных педагогов к инновационной деятельности, а также их практическая готовность к применению новых социально-педагогических технологий в работе с разными возрастными категориями детей.

Ключевые слова: нововведения, инновационный процесс, инноватика, педагогическая инноватика, социально-педагогическая работа.

Durmanenko Yevgenia, Panchenko Victoriya. The Humanistic Orientation of Innovation Processes in Social Pedagogy. At the present stage of development of Ukrainian society is relevant studies of innovative processes in social and pedagogical work, determining the regularity and principles of social pedagogy. The purpose of the article is the analysis of humanistic innovative processes in the social pedagogy, as humanist approach is most important in social and pedagogical activities. The article deals with the essence of the concepts of innovation, the innovation process. The regularity and principles of social and pedagogical work are analysed, and also the types of innovations in social pedagogy are defined. The Innovation is seen not only as a willingness to perception, production and application of new and primarily as openness. According to the personal factor of social and educational activities, it means: the openness the social teacher to dialogic interaction with pupils, which implies the equality of psychological positions of both sides; the openness to culture and society that turns out in pursuit of the social educator change reality, investigate the problems and choose the optimal ways of their solution; the openness of their «I», your own inner world, that is the organization of such pedagogical environment, which will contribute to the formation and development of the image «I». The social innovation can be defined as conscious organized innovations or new phenomenon in the practice of social and pedagogical work, which is formed at a certain stage of social development according to the social constantly changing conditions, and provides the effective positive changes in the social sphere. The sources of social innovation is primarily the social problems, the changing of society's needs and the environment, that can't be solved using the traditional methods. Further studies need the problems of training the future social pedagogues to innovation activities, as well as their practical willingness to apply the new socio and pedagogical technologies together with different age categories.

Key words: novelty, innovation process, innovation, pedagogical innovation, social and educational work.

Стаття надійшла до редколегії
02.11.2013 р.